

سنجش رضایت‌مندی از کیفیت زندگی در مجتمع‌های زیستی احداث شده پس از رویداد زلزله مطالعه موردی: شهرستان زیرکوه (قاین)

علی حاجی نژاد^۱ - دانشیار برنامه‌ریزی توسعه روستایی دانشگاه گیلان، گیلان، ایران
علی‌اکبر عنابستانی - دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
ملیحه نوروزی - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران
سیده سمیه خاتمی - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، مدرس دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۱/۱۵ تاریخ تصویب: ۱۳۹۴/۶/۲۲

چکیده

یکی از مهم‌ترین مسائل برنامه‌ریزان روستایی کشور، وقوع سوانح طبیعی در مناطق روستایی با توجه به آسیب‌پذیری بسیار بالای این مناطق است. گاهی حوادث طبیعی خود به‌تنهایی یک بحران محسوب نمی‌شود، بلکه بحران زمانی رخ می‌دهد که جامعه‌ای در محلی ساکن شوند که برنامه‌ریزان بدون توجه به علایق و خواسته‌های آنان، در نظر گرفته‌اند؛ بنابراین ارزیابی شاخص کیفیت زندگی در نواحی روستایی آسیب‌دیده‌ای که طرح تجمیع برای آن‌ها اجرا شده است، دارای اهمیت است. هدف پژوهش حاضر آن است که ارزیابی نقش مجتمع‌های زیستی روستایی بنا شده پس از رویداد زلزله در بهبود کیفیت زندگی مردم در مقایسه با قبل از زلزله را با استفاده از شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی مورد تحلیل قرار دهد. تحقیق از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش توصیفی^۲ تحلیلی است. داده‌های مورد نیاز از مطالعات کتابخانه‌ای و پیمایشی گردآوری شده است. جامعه آماری نواحی روستایی ادغام شده بعد از رویداد زلزله اردیبهشت ۱۳۷۶ است که در چهار مجتمع بارنجگان، حاجی‌آباد، گمنج و مهمانشهر اسکان داده شدند که از این میان ۲۲۷ خانوار به روش کوکران انتخاب شده است. به‌منظور سنجش تحقیق با آزمون T و ویلکاکسون، با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS بوده است. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد تجمیع روستاها توانسته بهبود چشمگیری در کیفیت زندگی ساکنان روستایی ایجاد کند. در چهار مجتمع مورد مطالعه به‌جز در شاخص درآمد و ثروت در ۹ شاخص دیگر روند مثبتی مشاهده می‌شود که این به دلیل عدم توجه به امر اشتغال‌زایی و نابرابری در بهره‌مندی از فرصت‌های شغلی از یک جهت و محدودیت منابع آب‌و‌خاک از سوی دیگر است.

کلیدواژه‌ها: زلزله، بازسازی، مجتمع زیستی، رضایت‌مندی، شهرستان زیرکوه.

۱. مقدمه

زلزله یکی از مهم‌ترین سوانح طبیعی است که همواره مناطق مختلف را تحت تأثیر قرار داده و باعث بروز تخریب‌ها و آسیب‌های جدی و گاه خالی از سکنه شدن آبادی‌ها می‌شود. در صد سال اخیر، بیش از هزار زلزله مخرب در هفتاد کشور جهان به وقوع پیوسته و جان ۱/۵۳ میلیون نفر را گرفته و خسارات مادی فراوانی نیز به بار آورده است. ۸۰ درصد از تلفات ناشی از این زلزله‌ها در ۶ کشور: چین، ایران، پرو، روسیه، گواتمالا و ترکیه بوده است (سعیدی و حسینی حاصل، ۱۳۸۸: ۱۶۳). قرار گرفتن ایران روی کمربند آلپ هیمالیا و حرکت صفحه تکتونیکی عربستان به داخل ایران و ترکیه همواره کشور ما را صحنه رخداد زمین‌لرزه‌های مخرب کرده است. تنها در چهار سال اخیر چهار زمین‌لرزه شدید و ده‌ها زمین‌لرزه خفیف به وقوع پیوسته که موجب ویرانی‌های گسترده‌ای در سکونتگاه‌های کشور به‌ویژه در نقاط روستایی شده است (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۸۴: ۲۳). یکی از این مناطق که به خاطر داشتن گسل‌های فعال شاهد زلزله‌های مخرب بوده است، شهرستان زیرکوه است (رجبی، ۱۳۸۴: ۲۷۹). این شهرستان در پی وقوع زلزله شدید ۲۰ اردیبهشت ۱۳۷۶ با شدت ۷/۱ ریشتر، دچار آسیب‌دیدگی‌های شدید جانی، مالی و اجتماعی گردید. به دنبال وقوع این زمین‌لرزه، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان خراسان جنوبی که متولی ساخت و ساز روستاهای سانحه دیده است، به دلیل محدودیت امکانات و عدم وجود توان اجرایی کافی و مناسب در ارائه خدمات و امکانات به تمامی روستاها، از یک سو و دورافتادگی، پراکندگی و جمعیت اندک و تعدد روستاهای تخریب شده از سوی دیگر، سیاست تجمع و ادغام که به‌ظاهر دارای مزیت‌ها و صرفه‌های اقتصادی در جهت ارائه خدمات و امکانات است را مورد توجه قرار داد. بر این اساس روستاهایی که قرار بود درهم تجمع و ادغام گردند تعداد ۲۷ روستا در ۱۴ مجتمع بوده است اما از این تعداد در حال حاضر فقط ۱۲ روستا در ۴ مجتمع به نام‌های حاجی‌آباد، بارنجگان، مهمانشهر و گمنج به مرحله اجرا درآمده‌اند. طراحی و اجرای فوری طرح‌های تجمع توسط بنیاد مسکن انقلاب اسلامی به خاطر ضرورت رسیدگی به موقع به روستاهای آسیب‌دیده سبب شده است که به برخی از عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، کالبدی و همچنین رضایتمندی روستائیان از کیفیت زندگی در مجتمع‌های زیستی توجه کافی نگردد و در نتیجه ضمن بروز آثار سوء و نامطلوب، از میزان موفقیت برخی از این طرح‌ها کاسته شود. بررسی سایر مطالعات صورت گرفته پیرامون بازسازی‌های بعد از زلزله و طرح‌های اسکان روستائیان نشان دهنده آن است که به علت عدم تطابق طرح‌های اجرا شده با نیاز روستائیان، پیامدهای منفی این طرح‌ها بیشتر از پیامدهای مثبت آن بوده است. در جدول شماره ۱ به خلاصه‌ای از این تحقیقات اشاره شده است.

جدول ۱ خلاصه‌ای از مطالعات صورت گرفته پیرامون روستاهای بازسازی شده بعد از زلزله

(یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳)

سال	محقق	محور مطالعه	نتایج
۱۹۸۵	پل لیتل وود	زلزله ۱۹۸۰ ایتالیا	تغییرات عمیق ساختار اجتماعی
۱۳۸۲	رکن‌الدین افتخاری و بدری	زلزله ۱۳۶۹ زنجان	مهاجرت‌های فصلی به شهرهای بزرگ و شکل‌گیری اشتغال زنان در خارج از روستا
۱۳۸۶	فلاحی	زلزله ۱۳۴۷ دشت بیاض	عدم توجه به نحوه زندگی و آداب‌ورسوم منطقه آسیب‌دیده موجب شکست برنامه‌های بازسازی شده است
۱۳۸۷	مسگری هوشیار	زلزله ۱۳۷۵ اردبیل	مکان‌یابی نامناسب روستاهای جدید منجر به بروز مسائل مختلف و آسیب‌پذیری بیشتر شده است
۱۳۸۷	خورشیدیان	زلزله ۱۳۸۵ لرستان	عدم توجه به نیازهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نه تنها نتایج منفی، بلکه موجب نابودی سرمایه‌ها در بازسازی مسکن شده است
۱۳۸۹	وثوقی حمزه خانلو	زلزله ۱۳۷۵ اردبیل	برنامه‌های درج‌سازی با انسجام اجتماعی و دسترسی به خدمات بیشتری همراه بوده ولی منجر به کاهش درآمد، تخریب مراعات و تغییر کاربری اراضی شده است.
۱۳۸۹	بابائی	زلزله ۱۳۸۱ قزوین	مشارکت مردم در فرایند بازسازی می‌تواند به رضایتمندی ساکنان به علت توجه به نیازها و دیدگاه‌ها منجر شود
۱۳۹۱	پهلوان‌زاده و همکاران	مجتمع‌های مسکونی استان گلستان	بیشترین رضایتمندی از مجتمع‌های زیستی از بعد آموزش و کمترین رضایتمندی از بعد اشتغال بوده است
۱۳۹۲	قنبری و همکاران	روستاهای ادغام شده تبریز	رضایتمندی از امکانات و محیط کالبدی بیشتر شده اما پیامدهای منفی در بعد اجتماعی داشته است

در این راستا پژوهش حاضر در پاسخ به این سؤال اصلی صورت گرفته است که آیا اسکان روستاییان روستاهای تخریب شده ناشی از رویداد زلزله در مجتمع‌های زیستی روستایی رضایت‌مندی آن‌ها را از کیفیت زندگی در مقایسه با قبل از زلزله به دنبال داشته است؟

۲. مبانی نظری

پس از بروز سوانحی که اساس زندگی گروهی از انسان‌ها را بر هم می‌ریزد، بازسازی مطرح می‌شود (تقوایی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۰۵). بازسازی پس از سانحه عبارت است از تأمین کل خدمات و زیرساخت‌های تخریب شده، جایگزینی کالبدی بناهای منهدم شده، احیاء کردن و توانمند ساختن مجاری اقتصادی و در نهایت بهبود شرایط زیست جامعه مصیبت‌زده (آيسان و دیویس، ۱۳۸۲: ۵). در این راستا یکی از انواع سیاست‌های بازسازی در سکونتگاه‌های روستایی، سیاست اسکان مجدد از طریق جابه‌جایی، ادغام و تجمیع روستاهاست که به‌منظور توسعه روستایی به‌ویژه نظام بخشی به توزیع بهینه نقاط روستایی و تأمین امکانات و خدمات مورد نیاز روستاییان مطرح شده است و بر دو موضوع رفاه و کیفیت زندگی تمرکز دارد (Baycanlevent and Nijkamp, 2006: 4) و غفاری و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۱۳) در واقع یکی از رویکردهای نوین به مفهوم توسعه، مطرح شدن شاخص‌های کیفیت زندگی است (قنبری و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۷۳). یک محیط با کیفیت بالا، احساس رضایت‌مندی و رفاه را به جمعیتش (Lansing and

مالکیت نیز بر روی ادراک کیفیت تأثیرگذارند (حاجی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۳۵). (Ge and Hokao, 2006: 165-178 & Poll, 1997: 17). علاوه بر این، خصوصیات خانوار از قبیل سن، جنسیت و (Van Marans, 1969: 195-199) از طریق خصوصیات کالبدی، اجتماعی یا اقتصادی منتقل می‌کند (Van

به‌طور کلی کیفیت زندگی به وضعیت محیطی که مردم در آن زندگی می‌کنند (آلودگی محیط و کیفیت مسکن، ...) و همچنین به برخی صفات و ویژگی‌های خود مردم (سلامت و میزان تحصیلات، ...) اشاره دارد (Pacione, 2003). در جدول شماره ۲ به خلاصه‌ای از مفاهیم و قلمروهای کیفیت زندگی در میان پژوهشگران این حوزه اشاره شده است.

جدول ۲ مفاهیم و قلمروهای کیفیت زندگی (مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳)

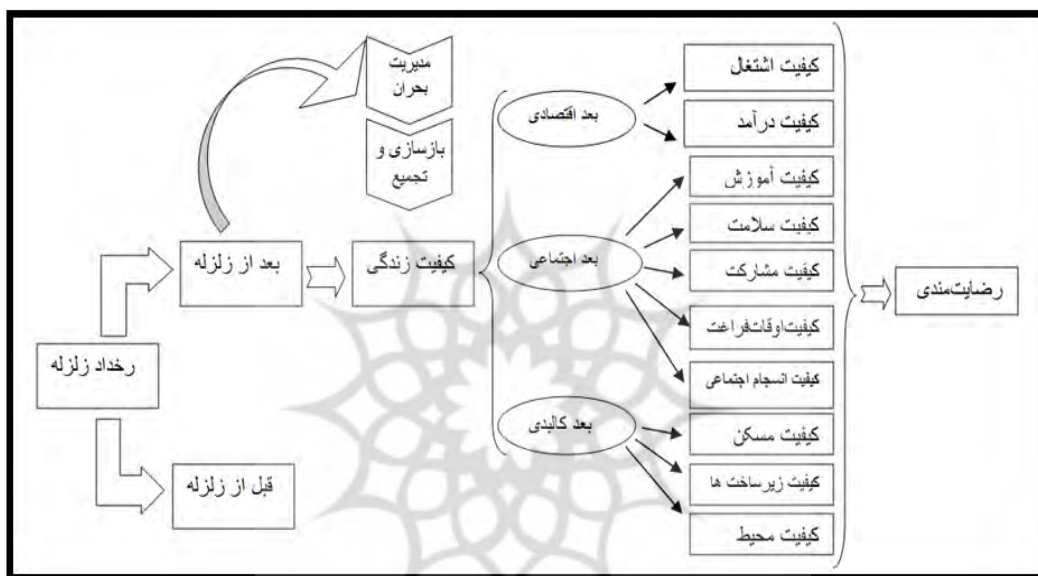
محقق	سال	قلمرو کیفیت زندگی
میشل و همکاران	۲۰۰۰	امنیت، سلامت، توسعه فردی، توسعه اجتماع، محیط فیزیکی و منابع طبیعی، کالاها و خدمات
هندرسون و همکاران	۲۰۰۰	آموزش، کار، انرژی، محیط‌زیست، سلامت، حقوق انسانی، درآمد، زیرساخت‌ها، امنیت، اصلاحات و مسکن
هاگراتی و همکاران	۲۰۰۱	روابط با خانواده، بهزیستی عاطفی، بهزیستی مادی، سلامت، کار و فعالیت مولد، احساس تعلق به اجتماع و امنیت فردی
غفاری و همکاران	۱۳۹۱	منابع اقتصادی و شرایط مصرف‌کننده‌ها، وضعیت کار و اشتغال، آموزش و دسترسی به مدارس، سلامت و دسترسی به خدمات بهداشتی، زندگی و روابط اجتماعی، مسکن و تسهیلات آن، فرهنگ و فراغت، امنیت فردی و منابع سیاسی و مشارکت

درواقع کیفیت زندگی، مفهومی است که تحت تأثیر مؤلفه‌هایی چون زمان و مکان، ارزش‌های فردی و اجتماعی قرار دارد. از این رو برخی آن را به عنوان قابلیت زیست‌پذیری یک ناحیه (غفاری و امیدی، ۱۳۸۸: ۳)، برخی دیگر به عنوان اندازه‌ای برای میزان جذابیت و برخی به عنوان رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی (Lyndaand Diana, 2005: 15)، شادکامی و رضایت‌مندی بکار می‌برند (Epley and Menon, 2008: 281) و (هاگراتی و همکاران، ۲۰۰۱: ۲۹۶). به‌طور کلی می‌توان کیفیت زندگی را به عنوان برهم کنش میان میزان برآورده شدن نیازهای انسانی، رضایت افراد و گروه‌ها و همچنین تأمین نیازهای خود در یک ناحیه خاص تعریف کرد (رضوانی و دیگران، ۱۳۸۷) که در این میان تأمین نیازهای اساسی و رضایت از شرایط اقتصادی نقش موثرتری در کیفیت زندگی خواهد داشت. نتایج مطالعات بابا و همکاران (۱۹۸۹) نیز حاکی از آن است که افراد دارای وضعیت اقتصادی-اجتماعی بالا، سالخوردگان و مالکان به ترتیب در مقایسه با افراد دارای وضعیت اقتصادی-اجتماعی پایین اما جوان تر و مستأجران از ویژگی‌های فیزیکی محله و واحدهای سکونتگاهی‌شان رضایت بیشتری داشته‌اند (Baba and Austin, 1989).

علاوه بر آن رضایت از کیفیت زندگی در واحد سکونتگاهی به ساختارها و عوامل سازنده آن نظیر تسهیلات، ویژگی‌های کالبدی، حمل و نقل و ... بستگی دارد (Van Poll, 1997: ۴). اما در طرح‌های بازسازی به موازات تأمین نیازهای ساکنان روستایی متضرر از سانحه طبیعی، به بخشی از الزامات کیفی بی‌توجهی می‌شود؛ به این معنا که در فرآیند اجرای پروژه بازسازی روستاهای آسیب‌دیده به شیوه تجمع و ادغام، به دلیل غلبه رفع نیازهای اولیه، به پاره‌ای

از ملاحظات کیفی توجه نمی‌شود. این امر باعث می‌شود که در یک فرآیند کوتاه‌مدت، محیط سکونتی با مشکلات فراوانی مواجه شود که منجر به نارضایتی ساکنان روستایی از محیط زندگی می‌گردد.

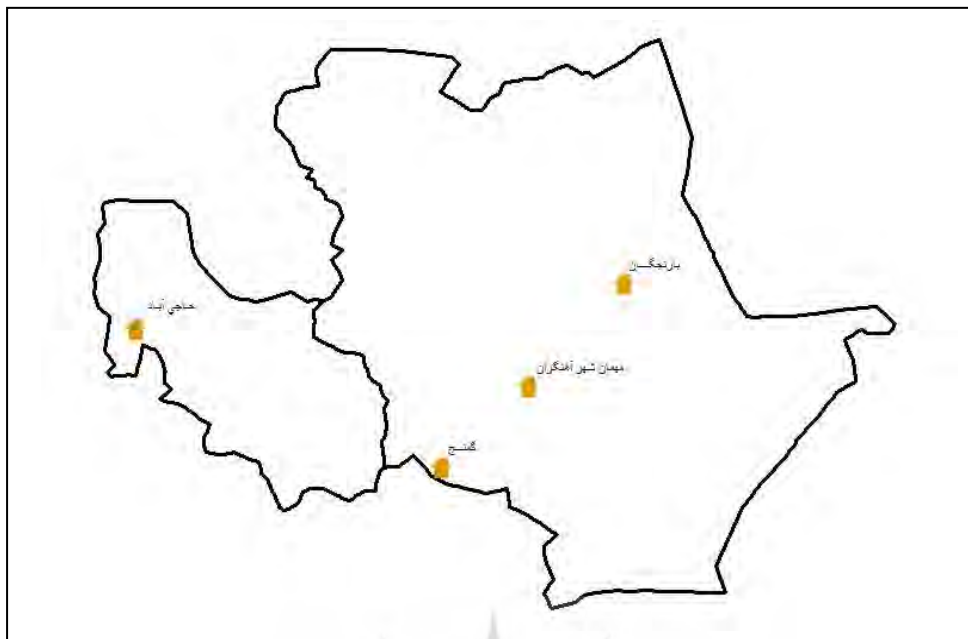
لذا در مطالعه حاضر به منظور ارزشیابی نقش مجتمع‌های مسکونی روستایی بنا شده پس از رویداد زلزله در بهبود کیفیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فضایی - کالبدی زندگی روستائیان با استفاده از شاخص‌های ذهنی، سطوح رضایت در شاخص‌های ۱۰ گانه مورد بررسی قرار گرفته است. بر این اساس، مدل مفهومی برای ارزیابی و سنجش میزان رضایتمندی کیفیت زندگی ناشی از راهبرد تجمیع و ادغام روستاهای آسیب‌دیده واقع شده در شهرستان زیرکوه تهیه شده که در شکل انشان داده شده است:

شکل ۱ مدل مفهومی پژوهش مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

۳. منطقه مورد مطالعه

شهرستان زیرکوه در شمال شرقی استان خراسان جنوبی قرار دارد و مرکز آن شهر حاجی‌آباد است. این شهرستان از شمال با خراسان رضوی و از جنوب با شهرستان درمیان از غرب با شهرستان قاین و از شرق با افغانستان همسایه است. شهرستان زیرکوه شامل ۳ بخش، ۶ دهستان و دو شهر به نام‌های زهان و حاجی‌آباد است. تعداد کل آبادی‌های این شهرستان ۱۳۸ آبادی بوده که از این تعداد ۱۰۳ آبادی دارای سکنه و ۳۵ آبادی خالی از سکنه است (معاونت برنامه‌ریزی استانداری خراسان جنوبی، ۱۳۹۳). محدوده مورد مطالعه در این تحقیق نواحی روستایی آسیب‌دیده در اثر زلزله اردیبهشت ماه ۱۳۷۶ است که در چهار مجتمع بارنجانگان، حاجی‌آباد، گمنج و مهمانشهر ادغام و اسکان داده شده‌اند. در شکل‌های ۲ و ۳ موقعیت روستاهای آسیب‌دیده قبل از ادغام و بعد از ادغام و بازسازی نشان داده شده است.

شکل ۲ موقعیت مجتمع‌های نمونه در منطقه مورد مطالعه. مأخذ: گروه نقشه، معاونت برنامه ریزی استانداری

خراسان جنوبی، ۱۳۹۳

۴. مواد و روش‌ها

با توجه به هدف تحقیق حاضر که ارزیابی نقش مجتمع‌های زیستی روستایی بنا شده پس از رویداد زلزله در بهبود کیفیت زندگی مردم است، این تحقیق از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری نواحی روستایی ادغام شده بعد از رویداد زلزله اردیبهشت ۱۳۷۶ است که در چهار مجتمع بارنجگان، حاجی‌آباد، گمنج و مهمانشهر اسکان داده شدند که از این میان ۲۲۷ خانوار به روش کوکران انتخاب شده است. سهم هر مجتمع از خانوارهای نمونه متناسب با جمعیت آن تعیین شده است.

جدول ۳ میزان جمعیت در مجتمع‌های نمونه و جمعیت موجود مطالعه مأخذ: یافته‌های پژوهش ۱۳۹۳

تعداد نمونه	جمعیت موجود	مجتمع زیستی
۷۱	۴۶۰	بارنجگان
۱۲۸	۸۳۰	حاجی‌آباد
۹	۴۷	گمنج
۱۹	۱۲۷	مهمانشهر
۲۲۷	۱۴۶۴	جمع

در این تحقیق میزان رضایتمندی روستائیان با استفاده از شاخص‌های کیفیت زندگی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و کالبدی-فضایی نشان داده شده است. در جدول ۴ شاخص‌های مورد بررسی به تفکیک بیان شده است.

جدول ۴ شاخص‌های مورد بررسی به تفکیک قلمروهای رضایت‌مندی. مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۳.

ابعاد	شاخص	گروه‌ها
اقتصادی	کیفیت اشتغال	میزان دسترسی به فرصت‌های شغلی میزان ثبات شغلی
	کیفیت درآمد و ثروت	ثبات درآمد میزان پس‌انداز میزان دارایی میزان عملکرد محصول سطح زیرکشت میزان تنوع منابع درآمدی
اجتماعی-فرهنگی	کیفیت آموزش	میزان دسترسی به امکانات آموزشی میزان کیفیت آموزش وجود مقاطع مختلف تحصیلی
	کیفیت سلامت و امنیت	میزان دسترسی به خدمات بهداشتی-درمانی میزان کیفیت خدمات بهداشتی-درمانی سلامت جسمی و روانی امید به آینده عدالت اجتماعی برابری فرصت‌ها برخورداري از امنیت اجتماعی
	کیفیت مشارکت	امکان شرکت در امور سیاسی امکان شرکت در ساخت‌وسازها امکان عضویت در نهادهای اجتماعی احساس تعلق و مالکیت نسبت به روستا
کیفیت اوقات فراغت	کیفیت اوقات فراغت	داشتن سرگرمی‌های مناسب دسترسی به امکانات ورزشی دسترسی به امکانات فرهنگی-هنری میزان توانایی جهت مسافرت میزان دید و بازدید از اقوام
	کیفیت انسجام اجتماعی	وجود رابطه فامیلی برقراری رابطه فامیلی کمک و همیاری در امور کشاورزی شرکت در مراسم عمومی وجود رابطه همسایگی میزان همگونی اجتماعی و فرهنگی ساکنان
کیفیت مسکن	کیفیت مسکن	کیفیت مصالح به کار رفته در مسکن میزان تجهیزات و امکانات موجود در مسکن میزان نظارت بر ساخت‌وسازها وضعیت قانونی زمین ابعاد واحد مسکونی متناسب با تعداد خانوار مصون بودن فضای داخلی از دید بناهای مجاور
	کیفیت زیرساخت‌ها	میزان برخورداری از برق سراسری برخورداري از آب آشامیدنی سالم برخورداري از تلفن دسترسی به منابع انرژی میزان کیفیت راه‌های ارتباطی و حمل و نقل
کیفیت محیط	کیفیت محیط	میزان پاکیزگی و نظافت روستا کیفیت جمع‌آوری و دفع زباله در روستا کیفیت دفع آب‌های سطحی
کالبدی-فضایی	کیفیت زیرساخت‌ها	میزان برخورداری از برق سراسری برخورداري از آب آشامیدنی سالم برخورداري از تلفن دسترسی به منابع انرژی میزان کیفیت راه‌های ارتباطی و حمل و نقل

برای تحلیل یافته‌های پژوهش نیز با استفاده از آمار توصیفی (شاخص مرکزیت و پراکندگی) و نیز آزمون ناپارامتریک ویلکاکسون و آزمون پارامتریک t نمونه‌های وابسته استفاده شده است.

۵. بحث و نتایج

*رضایت‌مندی از کیفیت اقتصادی مجتمع‌های زیستی

بررسی دیدگاه‌های پاسخگویان در مورد میزان رضایت‌مندی از اسکان در مجتمع‌های زیستی روستایی نسبت به محل سکونت در قبل از زلزله نشان می‌دهد که میانگین رضایت‌مندی ساکنین روستایی به لحاظ اقتصادی افزایش معنی‌دار نداشته است. به گونه‌ای که مجتمع‌های بارنجگان و گمنج با کاهش رضایت‌مندی اقتصادی مواجه بوده است.

جدول ۵ شرح آزمون ویلکاکسون رضایت‌مندی اقتصادی مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

سطح معناداری	آماره Z	میانگین		مجتمع
		قبل از زلزله	بعد از زلزله	
۰/۱۱۰	-۱/۵۹۷	۲۱/۴۰	۲۰/۹۵	تمام مجتمع‌ها
۰/۰۶۹	-۱/۸۱۹	۲۰/۷۰	۱۹/۷۵	حاجی‌آباد
۰/۹۰۰	-۵/۱۲۵	۲۲/۲۷	۲۳/۰۳	بارنجگان
۰/۱۶۴	-۱/۳۹۱	۲۲/۶۳	۲۰/۴۷	مهمانشهر
۰/۴۴۰	-۰/۷۷۳	۲۱/۸۹	۲۲/۶۷	گمنج

بررسی‌های صورت گرفته نشان دهنده آن است که عدم رضایت از ابعاد اقتصادی طرح اسکان به علت افزایش فاصله بین محل سکونت و محل فعالیت و همچنین افزایش هزینه‌ها و کاهش بهره‌وری نیروی کار است.

یکی از مهم‌ترین عوامل مهم اثر گذار در این مسئله، در نظر نگرفتن شرایط طبیعی منطقه به‌ویژه محدودیت منابع آب و خاک و عدم توجه به امر اشتغال زایی در طرح اسکان و مکان‌یابی مجتمع‌ها است.

*رضایت‌مندی از کیفیت اجتماعی- فرهنگی مجتمع‌های زیستی

بر اساس یافته‌های پژوهش در مورد میزان رضایت‌مندی ساکنان روستایی در ۴ مجتمع زیستی بعد از زلزله نسبت به قبل از زلزله نشان می‌دهد که میانگین رضایت‌مندی ساکنین روستایی به لحاظ اجتماعی- فرهنگی افزایش یافته است.

جدول ۶ شرح آزمون t دونمونه‌ای رضایت‌مندی اجتماعی - فرهنگی. مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

سطح معناداری	درجه آزادی	T بدست آمده	تفاوت میانگین	میانگین		مجتمع
				قبل از زلزله	بعد از زلزله	
۰/۰۰۰	۲۲۶	-۸/۰۸۱	-۶/۹۳۰	۸۵/۱۵	۷۸/۲۲	تمام مجتمع‌ها
۰/۰۰۰	۱۲۷	-۵/۲۱۷	-۶/۹۱۴	۸۴/۵۹	۷۷/۶۷	حاجی‌آباد
۰/۰۰۰	۷۰	-۷/۷۷۶	-۷/۶۲۰	۸۵/۸۷	۷۸/۲۵	بارنجگان
۰/۰۹۵	۱۸	-۱/۷۶۲	-۶/۰۵۳	۸۳/۶۸	۷۷/۶۳	مهمانشهر
۰/۰۷۵	۸	-۲/۰۴۲	-۳/۵۵۶	۹۰/۴۴	۸۶/۸۹	گمنج

بر اساس نتایج ارائه شده در جدول شماره ۶، بیشترین این تغییرات در مجتمع‌های بارنجگان و حاجی‌آباد بوده است.

* رضایت‌مندی از کیفیت کالبدی - فضایی مجتمع‌های زیستی

نتایج ارائه شده در جدول ۷ نشان می‌دهد که میانگین رضایت‌مندی روستاییان به لحاظ کالبدی - فضایی نیز افزایش یافته است. به‌ویژه در مجتمع‌های حاجی‌آباد، بارنجگان و گمنج بیشترین تغییرات را داشته است.

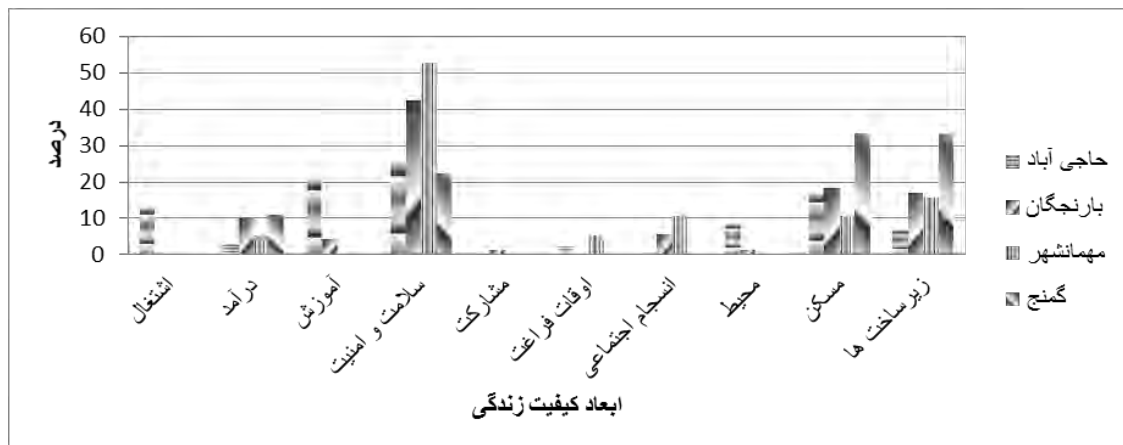
جدول ۷ شرح آزمون t دونمونه‌ای رضایت‌مندی کالبدی - فضایی مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

سطح معناداری	درجه آزادی	T بدست آمده	تفاوت میانگین	میانگین		مجتمع
				قبل از زلزله	بعد از زلزله	
۰/۰۰۰	۲۲۶	-۱۸/۹۶۰	-۱۳/۷۳۱	۵۳/۰۸	۳۹/۳۵	تمام مجتمع‌ها
۰/۰۰۰	۱۲۷	-۱۳/۵۱۷	-۱۴/۶۰۲	۵۴/۹۵	۴۰/۳۴	حاجی‌آباد
۰/۰۰۰	۷۰	-۱۴/۰۲۷	-۱۳/۴۰۸	۵۰/۷۵	۳۷/۳۴	بارنجگان
۰/۰۰۷	۱۸	-۳/۰۴۶	-۸/۶۳۲	۴۹/۹۵	۴۱/۳۲	مهمانشهر
۰/۰۰۰	۸	-۱۹/۲۰۳	-۱۴/۶۶۷	۵۱/۶۷	۳۷	گمنج

* نقش کیفیت زندگی در رضایت‌مندی از مجتمع‌های زیستی

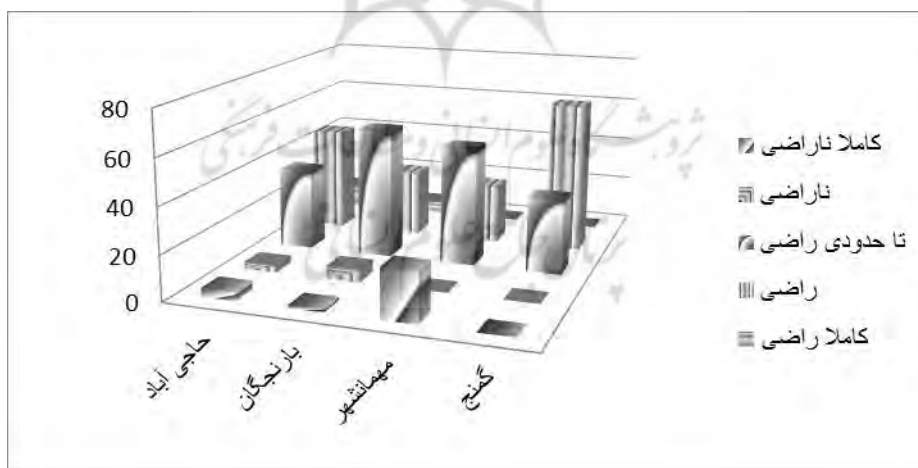
دیدگاه پاسخگویان درباره سهم هر یک از شاخص‌ها در کیفیت زندگی و تأثیر آن‌ها در میزان رضایت‌مندی ساکنان بعد از اسکان در مجتمع‌های زیستی در مقایسه با قبل از زلزله، حاکی از آن است که ۷/۵ درصد از پاسخگویان کیفیت اشتغال، ۵/۷ درصد درآمد و ثروت، ۱۳/۷ درصد آموزش، ۳۳ درصد سلامت و امنیت، ۴ درصد مشارکت، ۱/۸ درصد اوقات فراغت، ۳/۱ درصد انسجام اجتماعی، ۵/۳ درصد محیط، ۱۷/۶ درصد

مسکن و ۱۱/۹ درصد زیرساخت‌ها را به عنوان مؤثرترین شاخص در میزان رضایت‌مندی‌شان از کیفیت زندگی انتخاب کرده‌اند.

شکل ۳ ابعاد مختلف کیفیت زندگی در رضایت‌مندی از مجتمع زیستی مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

به همین ترتیب در مجتمع‌های حاجی‌آباد، بارنجگان و مهمانشهر کیفیت سلامت و امنیت، بیشترین سهم را در میزان رضایت‌مندی از کیفیت زندگی داشته و در مجتمع گمنج کیفیت مسکن و زیرساخت‌ها به عنوان مؤثرترین قلمرو در میزان رضایت‌مندی از کیفیت زندگی انتخاب شده است. کیفیت اشتغال فقط در مجتمع حاجی‌آباد بوده است. در مجموع کیفیت اشتغال، درآمد، آموزش، مشارکت، اوقات فراغت، انسجام اجتماعی و محیط در همه مجتمع‌ها در سطح خیلی پایینی قرار داشته است.

شکل ۴ میزان رضایت پاسخگویان از کیفیت زندگی در مجتمع‌های زیستی مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

از طرفی دیگر همان‌طور که در شکل ۵ ملاحظه می‌شود، سنجش دیدگاه ساکنان مجتمع بر اساس طیف لیکرت، حاکی از آن است که در مجموع بیشترین درصد پاسخگویان تا حدودی از کیفیت زندگی در مجتمع‌های زیستی

رضایت داشته‌اند. در مجتمع حاجی‌آباد و گمنج به ترتیب ۴۶/۵ و ۶۶/۷ درصد راضی هستند. در مهمانشهر و بارنجگان نیز بیشترین پاسخگویان تا حدودی راضی هستند. در مقابل کمتر از ۸ درصد پاسخگویان از سکونت در مجتمع زیستی ناراضی هستند که بیشترین پاسخگویان ناراضی در مجتمع مهمانشهر می‌باشند.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش با استفاده از داده‌های جمع‌آوری شده از طریق پرسشنامه در شهرستان زیرکوه و انجام تحلیل‌های آماری به بررسی میزان رضایت‌مندی از کیفیت زندگی در مجتمع‌های زیستی پرداخته شده است. با بررسی یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان چنین استنباط کرد تجمیع و ادغام روستاهای نمونه منجر به بهبود کیفیت کالبدی- فضایی و کیفیت اجتماعی- فرهنگی و در نتیجه رضایت‌مندی ساکنین روستایی شده است؛ در مقابل نقش کیفیت اقتصادی مجتمع‌ها در رضایت‌مندی ساکنین روستایی بسیار کم‌رنگ بوده است. در مجتمع‌های مورد مطالعه به دلیل عدم توجه به امر اشتغال‌زایی و نابرابری در بهره‌مندی از فرصت‌های شغلی از یک طرف و محدودیت منابع آب‌و‌خاک از سوی دیگر، ساکنین جابه‌جا شده به بهره‌برداری مجدد از منابع موجود در مکان‌های قبلی روی آورده‌اند که این امر موجب افزایش فاصله بین محل فعالیت و محل زندگی شده است؛ لذا روستاییان وقت بیشتری را جهت رفت و آمد بین محل فعالیت و محل سکونتشان صرف می‌کنند. مجموع این عوامل کاهش بهره‌وری نیروی کار و عوامل تولید و افزایش هزینه‌ها را در پی داشته است. لذا جهت دسترسی به منابع تولید و بر طرف کردن عدم رضایت‌مندی اقتصادی باید جهت شناسایی و مکان‌یابی محل مناسبی برای ایجاد مجتمع مسکونی اقدام شود.

علاوه بر این راهکارهایی از قبیل واگذاری اراضی و مراتع توسط دولت و فراهم کردن خدمات کشاورزی، فراهم کردن زمینه ایجاد صنایع تبدیلی کشاورزی و صنایع دستی، بهبود کیفیت راه‌های ارتباطی با مشارکت و افزایش نقش مردم در تصمیم‌گیری و اجرای طرح‌ها و توجه به ساختار فرهنگی و اجتماعی روستاها و همچنین پیش‌بینی کافی جهت کاربری‌های عمومی نظیر نانویی، فروشگاه اغذیه، آرایشگاه، شرکت تعاونی روستایی و... می‌تواند نقش مهمی در افزایش کیفیت زندگی و افزایش رضایت‌مندی روستائیان از اسکان در مجتمع‌های زیستی بعد از زلزله داشته باشد.

کتابنامه

آیسان، یاسمن؛ دیویس، یان؛ ۱۳۸۲. معماری و برنامه‌ریزی بازسازی. ترجمه علیرضا فلاحی. انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

ابراهیمی، محمدحسین؛ کنعانپور، یحیی؛ احتشامی پور، مصطفی؛ ۱۳۸۴. درس‌هایی از مدیریت خطرپذیری و بحران زمین‌لرزه. مجموعه مقالات همایش علمی یافته‌های زلزله‌ی بم؛ یادمان چهل‌مین روز وقوع زمین‌لرزه بم ۱۵ بهمن

۱۳۸۲. تهران: سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور. معاونت امور اداری، مالی و منابع انسانی، مرکز مدارک علمی. موزه و انتشارات.
- بابایی، فرناز؛ ۱۳۸۹. بررسی چگونگی مشارکت مردم در بازسازی مسکن پس از سانحه؛ مطالعه موردی: بررسی مشارکت مردم در بازسازی زلزله سال ۱۳۸۱ آوج استان قزوین. رساله کارشناسی ارشد بازسازی پس از سانحه. دانشگاه شهید بهشتی. دانشکده معماری و شهرسازی. تهران.
- پهلوان زاده، حمیده؛ رضوانی، محمدرضا؛ محمدی استاد کلایه، امین؛ ۱۳۹۱. ارزیابی کیفیت زندگی در روستاهای ادغام شده پس از سوانح طبیعی. مسکن و محیط روستا. شماره ۱۳۷. بهار ۹۱. ۹۷-۱۱۲.
- تقوایی، علی اکبر؛ نیکوپرست، سارا؛ ۱۳۸۸. مدیریت بحران در شهرها. مجموعه مقالات اولین همایش ملی مدیریت بحران زلزله- در شهرهای بافت تاریخی. دانشگاه یزد.
- حاجی نژاد، علی؛ رفیعیان، مجتبی؛ زمانی، حسین؛ ۱۳۹۰. بررسی و رتبه بندی عوامل مؤثر بر میزان رضایت مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی، مطالعه موردی: بافت قدیم و جدید شیراز. فصلنامه پژوهش های جغرافیای انسانی. شماره ۷۷. پاییز ۱۴۳-۱۲۹.
- خورشیدیان، عبدالمجید؛ ۱۳۸۷. ارزیابی عملکرد ستادهای معین بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در بازسازی مناطق روستایی زلزله زده لرستان پس از زلزله فروردین ماه ۱۳۸۵. رساله کارشناسی ارشد بازسازی پس از سانحه. دانشگاه شهید بهشتی. دانشکده معماری و شهرسازی. تهران.
- رجبی، نجیب آ...؛ ۱۳۸۴. تاریخ و جغرافیای شهرستان قاینات؛ توانمندی ها و راهبردهای توسعه. تهران: انتشارات شهر آشوب.
- رضوانی، محمدرضا؛ شکیبا، علیرضا؛ منصوریان، حسین؛ ۱۳۸۷. ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی. فصلنامه رفاه اجتماعی. سال هشتم. شماره ۳۰ و ۳۱. پاییز و زمستان.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا؛ بدری، سید علی؛ ۱۳۸۲. ارزیابی پیامدهای اقتصادی ادغام روستاها پس از حادثه زلزله از دیدگاه توسعه پایدار: مورد روستاهای بالکلور و جمال آباد از شهرستان طارم علیا. فصلنامه مدرس. دوره ۷. شماره ۲.
- سعیدی، عباس؛ حسینی حاصل، صدیقه؛ ۱۳۸۸. شالوده مکان یابی و استقرار روستاهای جدید. انتشارات شهیدی. تهران
- فلاحی، علیرضا؛ ۱۳۸۶. توسعه پایدار و بازسازی پایدار. مجموعه مقالات کارگاه تخصصی تدوین منشور توسعه پایدار بم. وزارت مسکن و شهرسازی و معماری.
- قنبری، ابوالفضل؛ سلطان زاده، اکبر؛ صدیق، مهدی؛ ۱۳۹۲. بررسی تطبیقی کیفیت زندگی شهری در روستاهای ادغام شده با هسته های طراحی شده. مطالعات جامعه شناختی شهری. سال سوم. شماره ۷. تابستان ۹۲. ۱۹۲-۱۶۷.
- غفاری، غلامرضا؛ امیدی، رضا؛ ۱۳۸۸. کیفیت زندگی شاخص توسعه اجتماعی. تهران: نشر شیرازه.

- غفاری، غلامرضا؛ کریمی، علیرضا؛ نودری، حمزه؛ ۱۳۹۱. روند مطالعه کیفیت زندگی در ایران. فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی. دوره اول. شماره ۳. پاییز ۱۳۹۱، ۱۰۷-۱۳۴.
- مسگری هوشیار، سارا؛ ۱۳۸۷. ارزیابی بازسازی سکونتگاه‌های روستایی استان اردبیل پس از زلزله سال ۱۳۷۵. رساله کارشناسی ارشد بازسازی پس از سانحه. دانشگاه شهید بهشتی. دانشکده معماری و شهرسازی. تهران.
- وشوقی حمزه خانلو، جلال الدین؛ ۱۳۸۹. بررسی پیامدهای اجتماعی، اقتصادی و کالبدی راهبردهای اسکان مجدد روستاییان پس از زلزله، مطالعه موردی: دهستان آبگرم، شهرستان اردبیل. رساله کارشناسی ارشد با راهنمایی علی حاجی‌نژاد. دانشگاه سیستان و بلوچستان. دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی.
- Baba, Y., & Austin, D. M. (1989). Neighborhood environmental satisfaction, victimization, and social participation as determinants of perceived neighborhood safety. *Environment and Behaviour*, 21(6), 763-780.
- Baycan Levent, T., & Nijkamp, P. (2006). Quality of urban life a taxonomic perspective. *Journal of Studies in Regional Science*, 36(2), 1-5.
- Epley, D., & Menon, M. (2008). A method of assembling cross-sectional indicators into a community quality of life. *Social Indicators Research*, 88(2), 281-296.
- Ge, J., & Hokao, K. (2006). Research on residential lifestyles in Japanese cities from the viewpoints of residential preference, residential choice, and residential satisfaction. *Landscape and Urban Planning*, 78(3), 165-178.
- Hagerty, M. R., Cummins, R. A., Ferriss, A. L., Land, K., Michalos, A. C., Peterson, M., ... & Vogel, J. (2001). Quality of life indexes for national policy: Review and agenda for research. *Social Indicators Research*, 55(1), 1-96.
- Henderson, H., & Lickerman, J. (2000). *Calvert-Henderson quality of life indicators*. P. Flynn (Ed.). Bethesda, Maryland: Calvert Group.
- Lansing, J. B., & Marans, R. (1969). Envaluation of neighborhood. *Journal of the American Institute of Planners*, 3(35), 195-199.
- Littlewood, P. (1985). Social and political aspects of the south Italian earthquake of 1980. *Disaster*, 9(3), 206-212.
- Lynda, L., & Diana, E. (2005). A Concept of quality of life. *Journal of Orthopedic Nursing*, 9(2), 12-18.
- Mitchell, G., Namdeo, A., & Kay, D. (2000). A new disease-burden method for estimating the impact of outdoor air quality on human health. *Science of the Total Environment*, 246(2), 153-163.
- Pacione, M. (2003). Urban environmental quality and human wellbeing a social geographical perspective. *Journal of Landscape and Urban Planning*, 65(2), 5-18.
- Van Poll, R. (1997). *The perceived quality of the urban residential environment: A multi attribute evaluation* (Unpublished doctoral dissertation). Center for Energy and Environmental Studies (IVEM), University of Groningen (RuG), The Netherlands.